

hu'l-bârî'de benzeri değerlendirmeleri ihmal etmemiştir. Meselâ "Kitâbü's-şalât"ın başlangıcında sözü edilen tertip ve tanzimin fikhî cephesi hakkında ileri sürdüğü mütalaalar dikkate değer (*Fet-hu'l-bârî*, III, 3-4).

Buhârî, diğer imamların hüküm çıkardığı şer'î kaynaklardan faydalanmakla birlikte onun genelde takip ettiği metot, hadisleri ihtiva ettikleri fikhî hükümleri esas almak suretiyle bablara ayırmak, bu bablarda yer alan meseleleri Kur'an, hadis ve sahâbe fetvalarına dayandırmaktır. Bazı araştırmacılara göre bu metodun belli başlı üç özelliği vardır. 1. Fikhî hükme temel teşkil eden esas kaynağın sıhhatine güven duymak; 2. Sahâbe ve tâbiîn tarafından varılan ya da onlar tarafından teyit edilen hükmün doğruluğuna inanmak; 3. Ehliyetli bir fakihin önüne bir hükmün âyet ve hadisle ilgili hususunda yeni ufuklar açmak.

Buhârî sadece kendi görüşünü zikretmekle yetinmemiş, bazı durumlarda muhalif görüşleri de kaydetmiş ve onlarla tartışmaya girmekten çekinmemiştir. Bu durumlarda karşı görüşü savunan kişi veya mezhebin adını anmak yerine "bazı insanlar, insanlardan biri" tabirini kullanmıştır. Bu şekilde vârit olan itirazların birçoğu Ebû Hanîfe'ye yönelik olduğu için Hanefî mezhebi mensupları bu tabiri, imamlarının lâıyk olduğu makama yakışmayan bir ifade olarak değerlendirmişler, hatta bu konuyu ciddi bir mesele gibi ele alan bir grup Hintli Hanefî âlimi *Ba'zu'n-nâs fî def'î'l-vesvâs* (Hind 1892) adıyla bir kitap telif etmiştir. Söz konusu eser, Buhârî'nin Ebû Hanîfe'ye yönelttiği itirazlara verilmiş cevaplar mahiyetindedir. Bu konuda kaleme alınan diğer bir kitap da *Keşfü'l-il-tibâs 'ammâ evredehül-Buhârî 'alâ ba'zî'n-nâs*'tır. Daha sonra Mevlânâ Muhammed Nezîr Hüseyin ed-Dihlevî bu kitaba cevap vermek ve dolayısıyla Buhârî'yi savunmak maksadıyla *Ref'u'l-iltibâs 'an ba'zî'n-nâs* adını verdiği bir eser kaleme almıştır (Hind 1311). Hüseyin Abdülmecid Hâşim de kaynaklarda son derece nâzik ve saygılı bir kişi olduğu kaydedilen Buhârî'nin söz konusu tabirinin Hanefî âlimlerin zannettiği gibi bir anlam taşımayıp tam aksine Ebû Hanîfe'ye saygıyı ifade ettiğini ileri sürmektedir (*el-İmâmü'l-Buhârî: muhaddişen ve fakihîen*, s. 192-193).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Mezâlim", 6, 7, "Mükâteb", 1, "Hi-yel", 9, "Cihâd", 174, "Vuđû", 36, "Hayız", 7; Hatîb, *Târîhu Bağdad*, II, 16, 19, 22; *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 271-279; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 152; Nevevî, *Tehzîb*, I, 68-69; a.mlf., *Mâ Temessü ileyhi hacetü'l-kâr li-Şahtî'l-İmâmî'l-Buhârî* (nşr. Ali Hüseyin Ali Abdülhamîd), Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), s. 51-52; Süb-kî, *Tabakât*, II, 212-241; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 26; Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, Beyrut 1401/1981, Mukaddime, I, 11; İbn Hacer, *Hedyü's-sâr* (Sa'd), I, 7, 13; II, 224-227, 234, 236, 237; a.mlf., *Fet-hu'l-bârî* (Sa'd), II, 220; III, 3-4; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 132; Siddik Hasan Han, *'Aunü'l-bâr li-hallî edilletü'l-Buhârî*, Halep 1404/1984, I, 14; Kes-mîrî, *Feyzü'l-bâr 'alâ Şahtî'l-Buhârî*, Kahire 1357/1938, I, 278, ayrıca bk. Mukaddime, I, 33, 40, 57, 58; Hüseyin Abdülmecid Hâşim, *el-İmâmü'l-Buhârî: muhaddişen ve fakihîen*, Kahire, ts. (Mısırü'l-Arabiyye), s. 165-185, 192-193; Rifat Fevzi Abdülmuttalib, *Kütübü's-sün-ne*, Kahire 1399/1979, I, 55, 57; Muhammed Abdülkâdir Ebü Fâris, *Fıkhü'l-İmâmî'l-Buhârî*, Amman 1409/1989, I, 49-67, 71-75, 82-83, 96-97.

SALİM ÖĞÜT

BUHÂRÎ, Tâhir b. Ahmed

(طاهر بن أحمد البخاري)

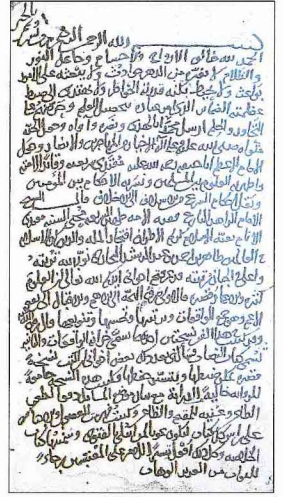
İftihârüddîn Tâhir b. Ahmed
b. Abdîrreşîd el-Buhârî

(ö. 542/1147)

Hanefî fakihî.

482'de (1090) Buhara'da doğdu. Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Babası Kıvâmüddin Ahmed, dayısı Zahîrüddin Hasan b. Ali el-Mergînânî'den, Hammâd b. İbrâhim es-Saffâr ve Kâdîhan'dan fıkıh okudu. Derin bilgisiy-le Mâverâünnehir Hanefî ulemâsı arasında temayüz eden ve İbn Kemal'in fıkıh âlimlerinin dereceleriyle ilgili tasnifine göre mezhep imamından rivayet bulunmayan konularda ictihad yapabilen âlimlerden (meselede müctehid) sayılan Buhârî, Cemâziyelevvel 542'de (Ekim - Kasım 1147) Serahs'ta vefat etti ve Buhara'ya götürülerek orada defnedildi.

Eserleri. *Hiżânetü'l-fetâvâ*. Bazı kaynaklarda *Hiżânetü'l-vâkı'ât* veya *el-Vâkı'ât* adıyla zikredilen eser de bu olmalıdır. Delhi (1318) ve Kahire'de (1327-1328) yedi cilt halinde basılmıştır. Kaynaklarda *en-Nisâb* adıyla bir başka eseri de zikredilen Buhârî'nin bu eserlerini ihtisar ederek telif ettiği *Hulâsatü'l-fetâvâ* adlı kitabı da Leknev'de basılmıştır (taşbaskı, ts.). *Hulâsatü'l-fetâvâ*'nın Süleymaniye Kütüphanesi'nde kırk civarında yazma nüshası bulunmaktadır.

Hulâsatü'l-fetâvâ'nin

ilk sayfası

(Süleymaniye Ktp.,
Fatih,
nr. 2302)

BİBLİYOGRAFYA :

Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğiyye*, II, 276; Taşköprizâde, *Tabakâtü'l-fukahâ*, Musul 1961, s. 105; *Keşfü'z-zunûn*, I, 702, 703, 718; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 84; Brockelmann, *GAL*, I, 462; *Suppl.*, I, 640-641; Zirikî, *el-A'lam*, III, 318; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elliftin*, V, 32; Yusuf Ziya Kavakcı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvâra' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 99-100; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 50.

M. ESAT KILIÇER

BUHÂRÎ, Zahîrüddin

(ظهر الدين البخاري)

Zahîrüddîn Ebü Bekr
Muhammed b. Ahmed b. Ömer
(ö. 619/1222)

Hanefî fakihî.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Babasından ve devrin önde gelen diğer âlimlerinden ders okudu. Yetiştirdiği talebeler arasında tanınmış âlimlerden Mecdüddin el-Üsrûsenî bulunmaktadır. Buhara'da kadılık ve muhtesiblik yaptı. 5 Muharrem 619'da (19 Şubat 1222) vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Fetâvâ'z-Zahîriyye*. Zaman içinde ortaya çıkan (nevâzil ve vâkıât) fikhî konulara dair fetvaların toplandığı bir eserdir. Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451), bu fetvalardan çok gerekli olanları seçerek *el-Mesâ'ilü'l-Bedriyyetü'l-müntehabe mine'l-Fetâvâ'z-Zahîriyye* adlı eserini meydana getirmiştir. *el-Fetâvâ'z-Zahîriyye*'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nin çeşitli bölümlerinde on sekiz kadar yazma nüshası vardır (meselâ bk. Fâtih, nr. 2379, 2380, 2381; Mahmud Paşa, nr. 253, 254; Süleymaniye, nr. 661, 662; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*,

I, 472; *Suppl.*, I, 652). 2. *el-Fevâ'idü'z-Zahiriyye*. Sadrüşşehid Hüsameddin Ömer b. Abdülazîz'in *el-Câmî'u's-şagîr* şerhinde kapalı ve izaha muhtaç görülen yerleri açıklamak üzere kaleme alınmış bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 423, 424; Damad İbrâhim Paşa, nr. 711). Bu kitap Zahîrûddin lakabı ile anılan başka kişilere de nisbet edilmiştir (bk. Leknevî, s. 122), ancak müellifin mukaddimede adını açıkça zikretmesi böyle bir ihtimale imkân vermemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kureşî, *el-Cevâhîrül-muğiyye*, III, 55; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 52; Taşköprizade, *Miftâhu's-sa'ade*, Kahire, ts., II, 279; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1226, 1298; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 122, 156-157; Brockelmann, *GA*, I, 472; *Suppl.*, I, 652; Zirikli, *el-A'lam*, VI, 214-215; Kehhâle, *Mu'cemül-mü'ellifin*, VIII, 303; Yusuf Ziya Kavakcı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvâra' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 146-147; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 62.

M. ESAT KILIÇER

BUHÂRİYYE

(البخارية)

Sühreverdiyye tarikatının
Celâleddin el-Ahmer Hüseyin
b. Ahmed el-Buhârî'ye
(ö. 691/1292)
nisbet edilen bir kolu.

Tarikatın kurucusu Celâleddin Hüseyin kırmızı elbise giydiği için "el-Ahmer" veya "Sürhpûş" lakabıyla tanınır. Sühreverdiyye tarikatının kurucusu Şehâbeddin Ömer es-Sühreverdi'nin halifesi Bahâeddin Zekerîyyâ el-Mültânî'nin müridi olan Celâleddin Hüseyin, Sühreverdi'nin Hindistan'da yayılmasını sağlayan mutasavvırların başında yer alır. Hindistan'a Buhara'dan geldiği için Buhârî nisbesini kullanmış ve bu sebeple kurucusu olduğu tarikata Buhâriyye adı verilmiştir. Hz. Ali soyundan gelen Seyyid Celâleddin Buhârî'nin ailesinden birçok mutasavvıf yetişmiştir. Dedesi Celâleddin Sürhpûş'tan ayırt edilmesi için "Celâl-i Sâni" (ikinci Celâl) denilen ve "mahdûm-i cihâniyân" (âlemde var olan her şeyin kendisine hizmet ettiği kişi) unvanıyla anılan torunu Celâleddin Hüseyin b. Ahmed el-Kebîr el-Buhârî'ye (ö. 785/1384) sonraki yüzyıllarda Celâliyye adlı bir tarikat nisbet edilmiştir. Celâl-i Sâni'nin "sâni-i mahdûm-i cihâniyân" unvanıyla tanınan oğlu Burhâneddin Kutb-i

Âlem de (ö. 857/1453) bir Buhâriyye tarikati şeyhi olarak Hindistan'da Sühreverdi'nin yayılmasına hizmet etmiştir. Başlangıçta Sühreverdi'nin tarikat esaslarını takip eden ve Sünnî bir çizgide olan Buhâriyye tarikati muhtemelen XVII. yüzyıldan sonra Celâl-i Sâni'ye bağlılık iddia eden bir grubun elinde bozulmaya başlamış, önce Kalenderî ve giderek Şîî bir hüviyet kazanmıştır (bk. CELÂLİYYE).

BİBLİYOGRAFYA :

Zebîdî, *İkâd*, s. 40-41; Dârâ Sükûh, *Sefîne-tü'l-evliya*, Leknev 1876, s. 116-117; Abdülhüseyn Zerrînküb, *Cüstücu der Taşavvuf-i İrân*, Tahran 1357 hş., s. 37; K. A. Nizami, *Religion and Politics in India*, Delhi 1974, s. 223-224, 248-251; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden 1980, s. 33; M. Mujeeb, *Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 139, 287, 298.

NİHAT AZAMAT

BUHL

(bk. CİMRİLİK).

BUHL, Frantz

(1850-1932)

Danimarkalı şarkiyatçı.

Kopenhag'da yahudi bir ana babadan dünyaya geldi. Burada başladığı öğrenimini Kopenhag Üniversitesi'nde gördüğü ilâhiyat ve Doğu dilleri eğitimiyle sürdüren Buhl Mehren'den Arapça dersleri aldı. Daha sonra gittiği Viyana ve Leipzig üniversitelerinde Fleischer ve Delitzch gibi meşhur şarkiyatçılardan Ârâmîce ve İbrânîce öğrendi (1876-1878). Kopenhag Üniversitesi'nde, İbnü'l-Hâcib'in eş-Şâfi'ye'sinin metnini ve bazı notlarla birlikte Danimarka diline yaptığı tercümesini de içeren Arapça'nın grameri ve tarihyle ilgili *Sproglige og historiske Bidrag til den arabiske Grammatik* adlı doktora tezini verdikten sonra (1878) bu üniversitede 1890 yılına kadar Ahd-i Atîk dersleri okuttu. 1889'da Mısır, Filistin, Lübnan, Suriye ve Türkiye'yi kapsayan bir Ortadoğu gezisine çıktı ve yazacağı eserler için kaynak topladı. Ardından Leipzig Üniversitesi'nde İbrânîce dersleri vermeye başladı (1890-1898). 1898'de geri döndüğü ve ömrünün sonuna kadar kaldığı Kopenhag Üniversitesi'nin Sâmî Dilleri Kürsüsü'nde bir müddet görev yaptıktan sonra rektörlüğe tayin edildi (1911).

İslâm dini ve coğrafyası üzerine yaptığı çalışmalar sebebiyle Şam'daki el-

Frantz Buhl

Mecmau'l-ilmiyyü'l-Arabî'ye üye seçilen Buhl'un Encyclopaedia of Islam'ın ilk neşrinde otuzu aşkın maddesi bulunmaktadır. Bunlardan en önemli ikisini oluşturan "Kur'an" ve "Muhammed" maddelerinde Batı kaynakları yanında İslâm kaynaklarını da kullanmasına rağmen devrinin saplantı ve ön yargılarından kurtulamayarak birçok mesnetsiz itham ve görüşleri yanında Kur'an ve İslâm'ın yahudi-hristiyan kökenli olduğuna ve Kur'an'ın en azından bir kısmının bizzat Hz. Muhammed tarafından yazıldığına dair bilinen iddiaları tekrarlamış, bunu yaparken de Garanik hadisesi gibi safsataları delil göstermekten kaçınmamıştır. Ayrıca "Abdullah" maddesinde Hz. Peygamber'in babasının vefat tarihiyle ilgili olarak Taberî'den naklettiği rivayetin son tarafını görmezlikten gelmesi (bk. *İA*, I, 29; *DİA*, I, 76), "Abdullah b. Abbas" maddesinde de hadis, tefsir ve fıkıh sahalarında ashabin en önde gelenlerinden biri olan İbn Abbas'ın müslümanlar nazarındaki bu mevkiini sarsmak için onu Basra valiliğinden ayırılırken hazine malı çalmakla, ayrıca namussuz, hilekâr ve düzenbaz biri olmakla itham etmesi (bu asılsız ve çirkin iddianın tenkidi için bk. *DİA*, I, 77), aynı maddede işine geldiği yerde Medâinî'yi "sözleri muteber" bir kişi olarak kabul etmesi, gelmediği yerde uydurmacılıkla nitelemesi (*İA*, I, 26-27), İslâm'a karşı kin ve öfkeyle dolu bir müsteşrikin ilim kivesi altında neler sergileyebileceğini gösteren tipik örneklerdir.

Eserleri. 1. *Muhammeds Liv* (Kopenhavn 1903). Eser bazı Arap şehirlerini konu alan bir mukaddime ile birlikte önce Danimarka dilinde yazılmış, sonra da Schaefer tarafından *Das Leben Muhammeds* (Leipzig 1930) adıyla Almanca'ya tercüme edilmiştir. Buhl bu eserine ayrıca *Muhammeds Religiöse Forkyndelse*